

بررسی فقهی و حقوقی

توبه

مؤلف :

جلیل الماسی

شرکت چاپ و نشر بین الملل

سرشناسه	: الماسی ، جلیل ، ۱۳۹۱ -
عنوان و نام پدید آور	: بررسی فقهی و حقوقی توبه / مولف جلیل الماسی .
مشخصات نشر	: تهران ، سازمان تبلیغات اسلامی ، شرکت چاپ و نشر بین الملل ، ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری	: ۳۱۶ ص
شابک	: 978-964-304-413-8
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: توبه (اسلام)
شناسه افزوده	: سازمان تبلیغات اسلامی ، شرکت چاپ و نشر بین الملل
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۰ ب۴ الف ۷ / ۷ / ۲۲۵ BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۴۶۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۳۷۶۶۶۴

بررسی فقهی و حقوقی توبه

تألیف

جلیل الماسی

ناشر

شرکت چاپ و نشر بین الملل

نوبت چاپ..... اول - پاییز ۱۳۹۰
چاپ و صحافی.....
شمارگان..... ۳۰۰۰ نسخه
قیمت..... ۵۸۰۰۰ ریال

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۰۴-۴۱۳-۸

حق چاپ محفوظ است .
E. mail: intlpub@intlpub.ir
WWW. intlpub.ir

در مورد کتاب حاضر:

با استعانت از خدای بزرگ، رساله‌ی مقطع کارشناسی ارشد خود را با عنوان

«بررسی فقهی و حقوقی توبه»

که حاصل یک سال تحقیق بی‌وقفه بوده است، با تغییرات اندک و اضافات

فراوانی در تحقیق و بررسی مجدد یک ساله‌ی دیگر به صورت کتاب حاضر و با

همان عنوان، به حضور دانش پژوهان، فرهیختگان و شیفتگان فقه و حقوق

اسلامی به تقدیم می‌آیم، امید است که مقبول نظر آید.

«هُوَ الشَّكُّورُ»

طبق کریمه‌ی قرآنی:

«لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ» خدای سبحان را در تشکر که نعمت تألیف و گردآوری این کتاب را بر این حقیر ارزانی فرمود. از او عاجزانه می‌خواهم که این بنده‌ی کمتر از هیچ را، بر مسیر تشکر عملی، در شریعت و طریقت خود رهنمون بوده و در حرکت بر شاهراه حقیقت هادیم باشد.

بر مصداق نورانی:

«مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ» تشکر از افراد زیر را بر خود فریضه می‌دانم:

- سرکار خانم دکتر زهرا فهرستی که در مقام استاد راهنما، در سال ۸۳، طی چندین جلسه نشست چندساعته در دانشگاه و مطالعه‌ی عمیق نوشته‌هایم، با راهنمایی‌های لازمه، مرا در تألیف و تدوین رساله‌ام که قسمتهای زیادی از این کتاب را تشکیل می‌دهد، یاری فرمودند.

- جناب آقای دکتر جواد سرخوش که در مقام استاد مشاور، در سال ۸۳، در خلال چندین جلسه‌ی حضوری و مطالعه‌ی دقیق نوشته‌هایم، نکات ظریف و دقیقی را بر من گوشزد فرمودند که در تدوین رساله‌ام که قسمتهای زیادی از این کتاب را تشکیل می‌دهد، کاملاً بکار گرفته شد.

- حضرت استاد، حاج سیدباقر خسروشاهی، سرپرست و مدرّس مدرسه‌ی علمیه‌ی شیخ عبدالحسین واقع در پاچنار تهران که با ارشادات علمی خود و اعطای مجوّز به اینجانب در استفاده‌ی مطلق از کتابخانه‌ی مدرسه‌ی مذکور، مرا در تألیف این کتاب یاری فرمودند.

- طلباب باصفا و مؤدب مدرسه‌ی علمیه‌ی فوق‌الذکر که با ابراز محبت به این حقیر، خستگی تحقیق و مطالعه را از جسم و روح می‌زدودند.

«هُوَ الْمُؤَفَّقُ»

تهران، سالروز ولادت امام رضا (ع)

۸۸/۸/۸

جلیل الماسی

www.ketab.ir

فهرست مطالب

چرا توبه؟	۱۱
مقدمه	۱۳

فصل اول

تبیین ابعاد مختلف توبه

۸۶-۱۷

گفتار اول: بررسی لغوی توبه

۱. ساختار صرفی توبه	۱۷
۲. معانی لغوی توبه	۱۹
۳. اهمیت و کاربرد توبه و مشتقات آن در قرآن	۲۰
۴. وجوه مختلف توبه در قرآن	۲۱
۵. مقایسه‌ی توبه‌ی خدا با توبه‌ی بنده	۲۲
۶. کلمات معادل توبه در قرآن	۲۳

گفتار دوم: گناه به عنوان متعلق توبه و شناخت آن

۱. لازمه‌ی شناخت توبه شناخت گناه است	۲۵
۱-۱. گناه چیست؟	۲۶
۱-۲. نسبت گناه با احکام خمس‌ی تکلیفیّه	۲۷
۲. راههای شناخت تکالیف الزامی شرعی	۲۸
۳. آموختن احکام شرعی، واجب شرعی است	۲۹

۴. آثار گناه..... ۳۰
۵. تقسیم کلی معاصی به کبیره و صغیره..... ۳۵

گفتار سوم: اصل «عدم گناه» زیربنای حرکت آدمی

۱. چرا باید حرکت آدمی بر اصل «عدم گناه» باشد؟..... ۳۷
۲. تفاوت انسان با فرشتگان و حیوانات..... ۳۹
۳. چگونه می‌توان بر اصل «عدم گناه» حرکت کرد؟..... ۴۰
۴. درمان گناه چیست؟..... ۴۳

گفتار چهارم: ماهیت شرعی توبه

۱. توبه در لسان شرع از دید راغب اصفهانی..... ۴۷
۲. توبه در لسان شرع از دید محمد بن علی التهانوی..... ۴۸
۳. مقایسه‌ی تعریف راغب اصفهانی با تعریف تهانوی از توبه..... ۴۸
۴. توبه در لسان شرع از دید جرجانی..... ۴۹
۵. تعریف اصطلاحی توبه در لسان بعضی از فقهاء..... ۴۹
۶. عناصر توبه از دید مولی‌الموحدین امام علی علیه السلام..... ۵۳
۷. شرایط قبولی توبه..... ۵۳

گفتار پنجم: توبه و ادله‌ی اربعه

۱. حکم تکلیفی توبه و مستندات آن..... ۵۷
۲. امر ارشادی عقلی و امر مولوی شرعی..... ۶۶
۳. آیا وجوب «توبه» امر ارشادی عقلی است یا مولوی شرعی است؟..... ۶۷
- ۱-۳. نظر شیخ انصاری..... ۶۸
- ۲-۳. آثار مترتب بر فرض توبه به عنوان امر ارشادی عقلی یا مولوی شرعی..... ۶۸
۴. آیا وجوب توبه دلالت بر فور دارد یا تراخی؟..... ۶۹
۵. نظریه‌ی بعضی از فقهاء و بزرگان در وجوب توبه..... ۷۰
۶. وجوب توبه بر همه و در همه حال..... ۷۱
۷. توبه‌ی پیامبر ﷺ به چه علت است و به چه معناست؟..... ۷۱

۷۳	۸. آیا قبول توبه از جانب خدا، بر سبیل وجوب است یا تفضّل؟
۷۴	۹. توبه‌ی مبعّضه و توبه‌ی مجمّعه و دلیل منکرین و طرفداران هر یک
	گفتار ششم: طرح توبه به عنوان یک قاعده‌ی فقهی و آثار وضعی آن
۷۷	۱. توبه یک قاعده‌ی فقهی است
۷۸	۲. کارکرد مهم توبه
۷۸	۳. مستندات جبّ توبه
۷۹	۴. دایره‌ی شمول جبّ توبه
۸۰	۵. تعیین حد و مرز توبه در جب از گناهان
۸۲	۶. آثار توبه از دید شرع
۸۳	۷. آثار توبه در حقوق جزای اسلامی

فصل دوم

تبیین کاربرد توبه

۸۷-۲۵۶

گفتار اول: توبه و تأثیر آن در حدود

۸۹	۱. معنای لغوی و اصطلاحی حد
۹۰	۲. دو قاعده‌ی کلی در مورد حدود در رابطه با توبه

گفتار دوم: توبه و زنا

۹۱	۱. شناختی اجمالی از زنا
۹۳	۲. توبه‌ی از زنا قبل از اقامه‌ی ینّه
۹۴	۱-۲. نظر فقهای امامیه در توبه‌ی از زنا، قبل از اقامه‌ی ینّه
۹۵	۳. توبه‌ی بعد از قیام ینّه و نظر فقهای امامیه در این مورد
۹۷	۴. توبه‌ی زانیه یا زانی قبل و بعد از قیام ینّه در حقوق جزاء
۹۷	۵. توبه‌ی قبل از اقرار به زنا
۹۹	۶. توبه‌ی بعد از اقرار به زنا نزد امام و حاکم
۱۰۰	۷. توبه‌ی بعد از اقرار به زنا نزد امام و حاکم در حقوق جزای اسلامی

گفتار سوم: توبه و لواط

۱. شناختی اجمالی از لواط ۱۰۱
۲. تأثیر توبه در کیفر لواط از دید شرع ۱۰۳
۳. تأثیر توبه در کیفر لواط از دید حقوق جزاء ۱۰۳

گفتار چهارم: توبه و مساحقه

۱. شناختی اجمالی از مساحقه ۱۰۵
۲. تأثیر توبه در حد مساحقه از دید شرع ۱۰۶
۳. تأثیر توبه در مساحقه از دید حقوق جزاء ۱۰۷

گفتار پنجم: توبه و قیادت

۱. شناختی اجمالی از قیادت ۱۰۹
۲. تأثیر توبه در حد قیادت از دید شرع ۱۱۰
۳. توبه و نفی بلد قواد ۱۱۰
۴. توبه و تکرار قواد ۱۱۱

گفتار ششم: توبه و قذف

۱. شناختی اجمالی از قذف ۱۱۳
۲. اثر وضعی قذف برای قاذف ۱۱۵
۳. آثار شرعی قذف برای قاذف ۱۱۵
۴. چگونگی توبه‌ی قاذف ۱۱۶
۵. شهادت قاذف پس از توبه ۱۱۷
۶. معیار احراز توبه‌ی قاذف ۱۱۷
۷. آثار وضعی توبه برای قاذف ۱۱۷
۸. حد قذف حق الکس است یا حق الله؟ ۱۱۸
۹. شرایط سقوط حد قذف ۱۱۸

گفتار هفتم: توبه و شرب خمر

۱. شناختی اجمالی از شرب خمر ۱۲۱

۲. تأثیر توبه در حد شرب خمر از دید شرع ۱۲۳
۳. حکم مسلمانی که شراب می خورد و خوردن آن را حلال می داند ۱۲۶
۴. حکم مسلمانی که فروش خمر را حلال می داند ۱۲۸
۵. توبه ی شارب خمر در حقوق جزای اسلامی ۱۲۹

گفتار هشتم: توبه و سرقت

۱. شناختی اجمالی از سرقت ۱۳۱
۲. حد سرقت مشترک است میان «حق الناس» و «حق الله» ۱۳۳
۳. توبه ی از سرقت از دید قرآن ۱۳۳
۴. توبه و رد مال مسروقه ۱۳۴
۵. توبه ی از سرقت قبل از اقرار نزد امام و حاکم ۱۳۴
۶. توبه ی از سرقت بعد از اقرار نزد امام و حاکم ۱۳۴
۷. توبه ی سارق و سارقه قبل از قیام بیته ۱۳۸
۸. توبه ی سارق و سارقه بعد از قیام بیته ۱۳۹
۹. توبه ی از سرقت در حقوق جزای اسلامی ۱۴۰

گفتار نهم: توبه و محاربه

۱. شناختی اجمالی از محاربه ۱۴۱
۲. تأثیر توبه در حد محاربه از دید شرع ۱۴۴
۳. توبه و تبعید محارب در شرع و در حقوق جزای اسلامی ۱۴۷

گفتار دهم: توبه و ارتداد

۱. شناختی اجمالی از ارتداد ۱۴۹
۲. مرتد و توبه ی او از دید فقهای اهل سنت ۱۵۳
۳. نظر فقهای شیعه در مورد توبه ی مرتد ۱۵۳
۴. دسته بندی روایات مربوط به ارتداد و مرتد ۱۵۴
- ۴-۱. جمع بین روایات باب ارتداد و مرتد توسط مشهورین ۱۵۸

۵. برخورد قدیمین با روایات باب ارتداد در توبه‌ی مرتد ۱۵۹
۶. موضع شهید ثانی در مورد مرتد ۱۶۰
۷. نظر فیض کاشانی، در مورد توبه‌ی مرتد فطری ۱۶۱
۸. نظر سید محمد شیرازی در مورد مرتد و توبه‌ی او ۱۶۱
۹. نظر آیه‌الله محمد علی امینیان در مورد توبه‌ی مرتد فطری ۱۶۵
۱۰. اختلاف مشهوریین در تعریف مرتد فطری ۱۶۶
۱۱. حکم فرزند مرتد و مرتده ۱۶۷
- ۱۱-۱. نقد و بررسی حکم فرزند مرتد و مرتده ۱۶۹
۱۲. حکم شرعی «استتابه» و مهلت آن ۱۷۲
۱۳. احکام مترتبه بر مرتد فطری ۱۷۶
۱۴. احکام مترتبه بر مرتد ملی ۱۷۸
۱۵. ایرادات وارده بر قتل مرتد و جواب ایرادات ۱۸۰

گفتار یازدهم: توبه و مرتده

۱. احکام مترتبه بر مرتده ۱۸۵
۲. روایات باب مرتده ۱۸۸
- ۲-۱. جمع بین روایات مربوط به مرتده ۱۸۹
۳. نظر ابوحنیفه در مورد مرتده ۱۹۰
۴. این همه سخت‌گیری بر مرتد و مرتده به چه خاطر است؟ ۱۹۱

گفتار دوازدهم: ارتداد به هنگام عمل عبادی و نقش توبه در این مقام

۱. ارتداد به هنگام اذان ۱۹۵
۲. ارتداد به هنگام روزه ۱۹۶
۳. ارتداد به هنگام طهارت ۱۹۷
۴. ارتداد به هنگام نماز ۱۹۹
۵. ارتداد به هنگام انجام مناسک حج ۱۹۹

گفتار سیزدهم: سب پیامبر ﷺ و ائمه شیعه علیهم السلام

۱. منظور از سب چیست؟ ۲۰۱
۲. موضع قرآن در سب انبیاء ۲۰۲
۳. موضع عقل در برابر سب ۲۰۳
۴. سب النبی در منابع حدیثی اهل سنت ۲۰۳
۵. حکم شرعی سب النبی از دید اهل سنت ۲۰۴
- ۵-۱. جمع بندی فتاوی اهل سنت در سب النبی ۲۰۷
۶. سب پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام در منابع حدیثی امامیه ۲۰۹
۷. حکم شرعی سب پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام از دید فقهای امامیه ۲۱۲
۸. دو دلیل در تأیید قتل کافر ذمی سب کننده ۲۱۴
۹. سیره ی عملی پیامبر ﷺ در برخورد با سب کنندگان ۲۱۵
۱۰. توبه ی سب و سابه از دید فقهای امامیه ۲۲۱
۱۱. سب پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام در حقوق جزای اسلامی ۲۲۲
۱۲. نتیجه گیری نهایی از بحث سب پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام ۲۲۲
۱۳. سلمان رشدی مصداق بارز ارتداد و سب النبی و حکم تاریخی امام خمینی (ره) در مورد وی ۲۲۳
۱۴. ای داد از دست زبان ۲۲۶

گفتار چهاردهم: تذکر نکاتی در تبیین بیشتر ارتداد و سب

۱. مستندات قتل مرتد و فرد سب کننده ۲۲۷
۲. ارتداد و سب یک جریان و یک جرم سیاسی است ۲۲۷
۳. قاعده ی جب اسلام و برخورد پیامبر ﷺ با کفار سب کننده ۲۲۸
۴. علم و آگاهی، عنصر محوری در تحقق ارتداد ۲۲۹
۵. حکم ارتداد و سب از دید عده ای حد و از دید عده ای دیگر تغزیر است ۲۲۹
۶. اجرای حدود در زمان غیبت چه صورتی دارد؟ ۲۳۱
۷. توجه به علل و شرایط بروز ارتداد و سب یک ضرورت است ۲۳۳

۸. مسئولیت حکومت اسلامی در زدودن عوامل بروز ارتداد و سب ۲۳۴
۹. مسئولیت نظام اسلامی در تشویق مردم برای ورود به اسلام و ماندن در آن ۲۳۵
۱۰. حکم ارتداد و سب یک حکم حکومتی است ۲۳۶
۱۱. سخن آخر ۲۳۹

گفتار یازدهم: توبه و تعزیرات

۱. شناختی اجمالی از تعزیر ۲۴۱
۲. تفاوت اساسی حد با تعزیر در رابطه با توبه ۲۴۳
۳. دلیل سقوط تعزیر با «توبه» مطلقاً ۲۴۴

گفتار شانزدهم: کفاره و توبه

۱. شناختی اجمالی از کفاره ۲۴۵
۲. رد پای «توبه» در کفاره ۲۴۵

گفتار هفدهم: تکرار کبائر

۱. پیامد تکرار کبائر ۲۴۷
۲. مستندات قتل اصحاب کبائر ۲۴۷
۳. مواردی از تکرار کبائر در قانون مجازات اسلامی ۲۴۹

گفتار هجدهم: قاعده‌ی جَبّ اسلام

۱. معنای لغوی و اصطلاحی جَبّ ۲۵۱
۲. مستندات قاعده‌ی جَبّ ۲۵۱
۳. قاعده‌ی جَبّ و قانون گذاری در اسلام ۲۵۳
۴. موارد کاربرد قاعده‌ی جَبّ اسلام ۲۵۳
۵. موارد عدم کاربرد قاعده‌ی جَبّ اسلام ۲۵۴
۶. قصاص و دیه در ارتباط با قاعده‌ی جَبّ ۲۵۴
۷. نظر علامه‌ی طباطبائی در مورد قاعده‌ی جَبّ ۲۵۵

خاتمه

جمع بندی نهایی از مطالب کتاب

۲۵۷-۲۶۴

۱. نتیجه گیری نهایی از مباحث گذشته در مورد توبه ۲۵۹
۲. مشکلات و موانع توبه ۲۶۰
۳. برخورد جامعه و اطرافیان با تائب ۲۶۲
۴. حسن ختام و پایان کلام ۲۶۳

فهرست ها

۲۶۵-۳۰۶

- فهرست اشخاص ۲۶۷
- فهرست اماکن، قاره ها، کشورها و شهرها ۲۷۵
- فهرست قبایل، اقوام، گروه ها، فرق، مذاهب و مکاتب ۲۷۷
- فهرست اصطلاحات ۲۸۱
- فهرست منابع ۲۹۷